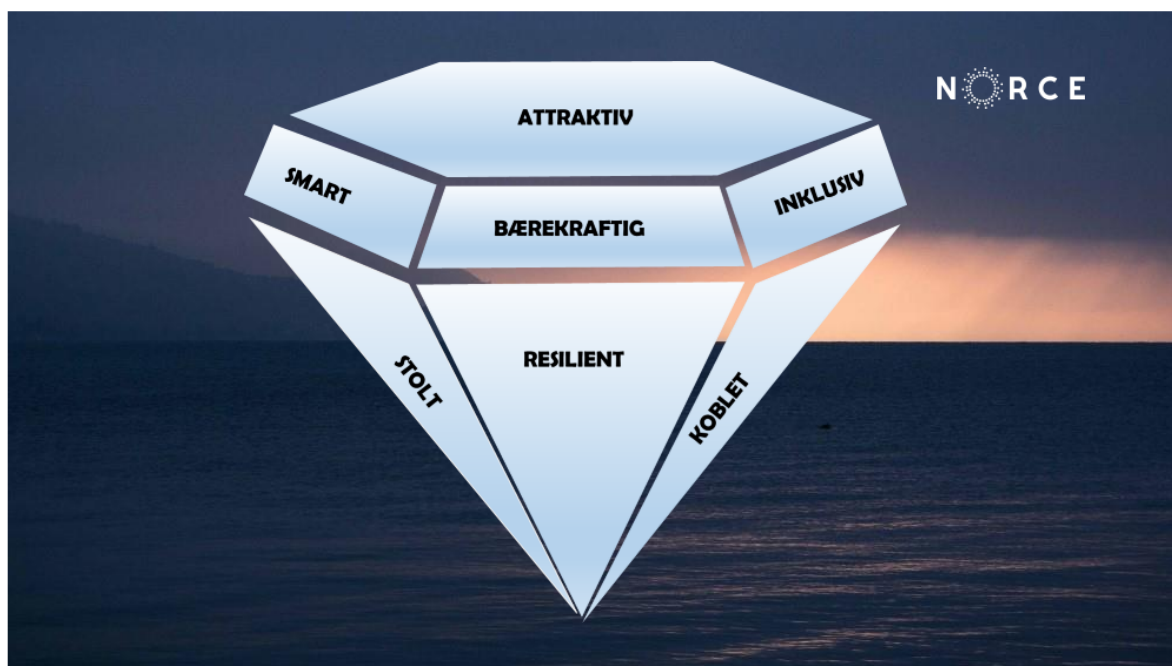

Veien videre – Resiliens i Troms og Finnmark

Forfattere:

Jukka Teräs og May-Britt Ellingsen

Rapport 36-2022, NORCE Helse og samfunn

Prosjektnummer: 102953
Institusjon: NORCE Norwegian Research Centre
Oppdragsgiver(e): Troms og Finnmark fylkeskommune
Gradering: Åpen
Rapportnr.: 36-2022
ISBN: 978-82-8408-251-6
Antall sider: 26
Publiseringsmnd.: September 2022
Sitering: Terås & Ellingsen (2022). Veien videre – Resiliens i Troms og Finnmark, NORCE Helse og samfunn, rapport nr. 36-2022.
Bildegtekst og kreditering: Forsiden, bilde: Diamantmodellen for resiliens, NORCE 2021

Forord

Utgangspunktet for dette dokumentet har vært å belyse resiliens – samfunnsmessig robusthet og motstandsdyktighet – i Troms og Finnmark etter koronaepidemien. Rapporten tar for seg perioden fra mars 2020 til desember 2021 og peker på muligheter fremover. Hvordan skal man ytterligere styrke regionens resiliens – og ruste Troms og Finnmark best mulig for nye utfordringer.

Vi må også gjøre oppmerksom på at datainnsamling og mesteparten av skrivingen av rapporten skjedde i tiden før Russlands invasjon av Ukraina. Den russiske invasjonen av Ukraina skaper økt geopolitisk risiko, noe som også rammer Troms og Finnmark og bidrar til å forsterke nødvendigheten av å ha oppmerksomhet på samfunnsmessig resiliens.

Dette er et samarbeidsprosjekt mellom NORCE og Troms og Finnmark fylkeskommune. Vi takker for et inspirerende samarbeid med teamleder analyse ved stabssjefens kontor, Ann-Christin Hansen Ese.

Prosjektleder er seniorforsker Jukka Teräs og rapporten er skrevet av seniorforsker Jukka Teräs og forskningsleder May-Britt Ellingsen.

Tromsø, september 2022

Jukka Teräs
Prosjektleder

Innhold

Forord	2
Sammendrag	4
Innledning – bakgrunn og problemstillinger	5
1. Hva er resiliens?.....	6
1.1. Definisjon og sentrale begreper	6
1.2. Nordisk studie av resiliens.....	7
2. Resiliens i Troms og Finnmark	11
2.1. Beskrivelse av regionen.....	11
3. COVID-19 slår til i Troms og Finnmark.....	13
4. Analyse av resiliens i Troms og Finnmark.....	14
4.1. Risikoer	14
4.2. Kapasiteter og ressurser.....	15
4.3. Kort resiliensanalyse av reiseliv og kulturnæringen.....	16
4.3.1. Reiseliv – innhenting og ny vekst?	16
4.3.2. Kulturnæringen – allsidig men svekket?	17
4.4. Konklusjoner av resiliensanalysen	20
5. Bygge opp resiliens i Troms og Finnmark	21
5.1. Hjørnesteiner i Troms og Finnmark resiliens	21
5.2. Diamantmodellen for resiliens i Troms og Finnmark	22
6. Anbefalinger	24
Referanser	25

Sammendrag

Hvordan skal eksterne sjokk slik som Covid-pandemien håndteres i Troms og Finnmark? Hvordan er samfunn og næringsliv i region rustet til å håndtere krisen? Hvilken resiliens – det vil si robusthet og motstandsdyktighet – er det i forhold til raskt å respondere på de nye utfordringene som plutselig oppsto? Rapporten belyser disse spørsmålene. Resiliens er evne til: ikke bare å tilpasse seg til sjokk og lavkonjunktur, men også å forutse og forberede seg på utfordringer og dårlige tider.

Denne studien av resiliens i Troms og Finnmark er basert på OECD's resiliensanalysemetodikk. Den er presentert i OECD-publikasjonen 'Guidelines for Resilience Systems Analysis' (2014). Her introduseres analysen av resiliens med fokus på to hovedforskningsspørsmål: Hva er vi spesielt sårbare for? og Hvilke faktorer styrker regional 'resilience'? Vår rapport tar sikte på å gi svar på disse spørsmålene gjennom å undersøke identifiserte risikoer og kapasiteter/ressurser i Troms og Finnmark.

Basert på analyse av risiko og kapasiteter/ressurser som fungerer som hjørnesteiner i Troms og Finnmark, beskriver vi elementer som kan bidra til å økonomiske og sosiale robustheten i årene som kommer. Regionen trenger å komme seg etter det nåværende covid-19-sjokket. Men man må også være forberedt både på nye akutte sjokk, så vel som såkalt «slowburn» – det vil si inkrementell nedbremsing av aktiviteter og utviklingsarbeid og fortsatte utfordringer, særlig knyttet til demografi. Rapporten gir forslag til elementer eller kvaliteter som kan bidra til å styrke resiliens i Troms og Finnmark og vi har utviklet en diamantmodell for å illustrere dette.

Modellen viser de syv elementene som sider i en diamant. Sammen danner de et spenstig og bærekraftig system. Sidene av diamanten viser kvalitetene til en attraktiv, smart, bærekraftig, inkluderende, stolt, resilient og koblet region.

På basis av studien presenterer vi i noen anbefalinger for videre tiltak for å styrke de ovennevnte kvalitetene og skape økt regional motstandskraft. Dette er følgende:

- Kommunisere behov for og nødvendighet av resiliensarbeid – start i dag
- Bygge opp en helhetlig visjon 2030 for regionen
- Forberede for nye akutte utfordringer – Handlingsplan/Veiledere
- Ha oppmerksomhet på «slow burn» situasjoner – bekjempe dem
- Systematisk arbeid med byggesteinene i resiliens (Diamantmodellen)

Vi presenterer også et veikart for fremtidige tiltak basert disse anbefalingene. Veikartet peker på anbefalte handling i en kort, mellomlang og langsiktig tidsramme.

Innledning – bakgrunn og problemstillinger

Bærekraftig ressursbruk, kompetent ungdom, tro på fremtida og evne til samarbeid og nyskaping er noen av de sosiale forutsetningene for å utvikle livskraftige samfunn. Fremtidstroen har fått en knekk i møte med en virkelighet ingen forutså da det 'smalt' den 12. mars 2020.

I løpet av få timer ble Norge satt i en krisetilstand som landet ikke har hatt siden andre verdenskrig. Natur- og miljøkatastrofer har skapt situasjoner hvor lokal og regional forvaltning sin evne må til å agere i uforutsette situasjoner og raskt å komme seg etter sjokket settes på prøve. COVID-19, også kalt koronakrisen, setter imidlertid både nasjon, region og kommune i en helt ny situasjon. Hvordan skal denne sjokkartede situasjonen håndteres? Hvordan er samfunn og næringsliv i vår region rustet til å håndtere denne krisen? Hvilken motstandsdyktighet, eller resiliens, er det i forhold til raskt å respondere på de nye utfordringene som plutselig oppsto?

Et samarbeidsprosjekt mellom NORCE og Troms og Finnmark Fylkeskommune i 2020–2021 hadde som mål å undersøke robusthet eller resiliens i to ulike deler:

Del 1. De umiddelbare konsekvensene av koronakrisen for nærings- og arbeidsliv (Resultat av analysen er publisert i rapporten Nærings- og arbeidsliv i endring – første år med covid-19 pandemi, NORCE 2021).

Del 2. Fylkets resiliens – det vil si motstandsdyktighet og evne til å håndtere og agere i forhold til det 'sjokket' som koronakrisen har skapt. Prosjektet sikter også på å utvikle verktøy for å forberede regionen på å håndtere eventuelle fremtidige sjokk og kriser.

Rapporten beskriver analyse under Del 2. Samarbeidsprosjekt med Troms og Finnmark Fylkeskommune – Veien videre – er hovedsakelig analyse av resiliens og videre anbefalinger. Den er en studie av hvordan Troms og Finnmark fylkeskommune sin risikoprofil, ressurser og kapasiteter for å håndtere koronakrisen. Del 2 analyserer hvordan vi kan styrke regionens resiliens ytterligere. Del 2 av analysen fokuserer på følgende spørsmål:

1. Næringslivets evne til å håndtere og absorbere sjokk og kriser
2. Hvilke lærdommer kan man trekke som kan styrke resiliens i Troms og Finnmark?

Analysen av resiliens bygger på data innsamlet i kartleggingen, dokumentstudier og bruk av analysemetoder fra tilsvarende analyser gjennomført av OECD og Nordregio. I analysen gjøres en vurdering av sårbarheter i regionen og av kapasiteter som er nødvendig for å håndtere krisen – det vil si resiliens. Hvordan er for eksempel finansielle ressurser og kapitaltilgang, menneskelige ressurser, naturressurser, infrastruktur og det politiske- og samfunnsmessige apparatet rigget for å håndtere krisen på kort og lang sikt?

Analysen inkluderer også å lære både av suksess og feilgrep og bygge videre på dette – og hvilke lærdommer kan man trekke av dette som kan styrke regionens resiliens. Videreføring av gode grep vil si å ta med forbedringspunkter og samtidig bygge opp robusthet for å håndtere neste sjokk (Giacometti and Teräs 2019). Analysen vil være en tilpasning av rammeverket til de aktuelle forholdene i vår region og de områder vi velger ut i samarbeid med fylket.

Integrering av resiliens og smart spesialisering er et viktig element i del 2-arbeidet. Smart spesialiseringsarbeidet som allerede er gjennomført i Finnmark resulterte i Finnmark smart S3-strategi 2019 og Troms og Finnmarks S3 fremtidig strategiutvikling presentert på Arctic Frontiers

2020/Dahlmo, er utgangspunktet for analysen. Smart spesialisering vil bli integrert i resiliens prosjektet i Troms og Finnmark med arbeidsmetoder som allerede er brukt i en nordisk kontekst (Teräs 2019).

1. Hva er resiliens?

1.1. Definisjon og sentrale begreper

Termen *resiliens* har røtter i det latinske ordet *resilire*, og refererer til en enhet eller systemets evne til å 'gjenopprette og falle på plass etter en alvorlig hendelse, et sjokk eller brudd'¹ (Martin 2012). En regions resiliens² inkluderer også regionens evne til å forutse og/eller forberede seg på en alvorlig hendelse. Studier av resiliens viser at kontekst, organisering og ressurser er unike elementer som har betydning. I tillegg kommer den kanskje viktigste faktoren; menneskelig handling. Gjennom handling og samhandling, normer og verdivalg, konflikter, tillit og prosesser formes regionens resiliens. I alle sjokksituasjoner handler det først om hva må gjøres, hva er mulig og hva er nødvendig å gripe fatt i på kort sikt. Allerede under den akutte fasen bør man også begynne å utarbeide en langsiktig strategi og handlingsplan.

En regions resiliens kan forstås som et samspill mellom tre former for kapasiteter: *robusthet* – evne til å absorbere sjokk, *tilpasning* – evne til å tilpasse seg, endre betingelser og *omstilling* – evne til å gjøre fundamentale endringer (OECD 2014).

En resiliensanalyse baserer seg på en systemtilnærming, det vil si at et sett av faktorer også omtalt som *kapital*, analyseres i sammenheng med og i forhold til kapasitetene. Kapitalfaktorene er: human-, politisk-, natur-, fysisk-, finansiell og sosial kapital. Innhold i og utvalg av kapitalfaktorene avstemmes i forhold til den aktuelle konteksten som analyseres (OECD 2014). En resiliensanalyse skal kartlegge ulike kapitalformer i lys av de tre kapasitetene. Sammensetning av kapitalformer som skal undersøkes bestemmes av hvilket område som rammes av sjokk og hvor en skal studere resiliens, her vil vi særlig fokusere på nærings- og arbeidsliv. Nærmere utvalg og fokus for resiliensanalysen bestemmes i samarbeid med Troms og Finnmark fylkeskommune.

Nøkkelbegreper

Regional resiliens: en regions evne til å takle globale og lokale forstyrrelser og komme seg etter sjokk.

Sjokk: brå hendelser med (negativ eller positiv) innvirkning på regionen eller deler av regionen.

Slow burn: langsiktig forverring av en region som følge av akkumulert stress og kamp for å takle transformasjon og restrukturering.

Tilpasningsevne: en regions evne til fleksibelt å omorganisere sine økonomiske, sosiale og institusjonelle strukturer ved sjokk og stress.

¹ Egen oversettelse, se også OECD 2014, glossary: *The ability of households, communities and nations to absorb and recover from shocks, whilst positively adapting and transforming their structures and means for living in the face of long-term stresses, change and uncertainty.*

² Resiliens er løfta fram av OECD som et av de viktigste grepene nå for å forstå samfunnsutviklingen

NORCE-forskningsgruppen har brukt OECD (2014) analyserammeverk. Først gir vi et sammendrag av risikoene, eller sårbarhetene. Risikoanalysen vil bli fulgt av en analyse av eiendeler og kapasiteter som Troms og Finnmark i dag bygger på. Eiendelene og evnene gir også en base for å bygge opp fremtidig motstandskraft i regionen.

A) Risikofaktorer og farer

Tabell 1. gir en ikke-uttømmende liste over ulike typer sjokk/risikoer og stressfaktorer som er identifisert som relevante ved studering av regional motstandskraft.

Risikofaktorer	Funna
Finansielt	
Teknologi	
Varepriser	
Etterspørsel	
Policy og reguleringer	
Geopolitikk	
Miljø	
Regionspesifikke utfordringer	

Tabell 1. Ulike typer sjokk/risikoer

B) Kapasiteter og ressurser

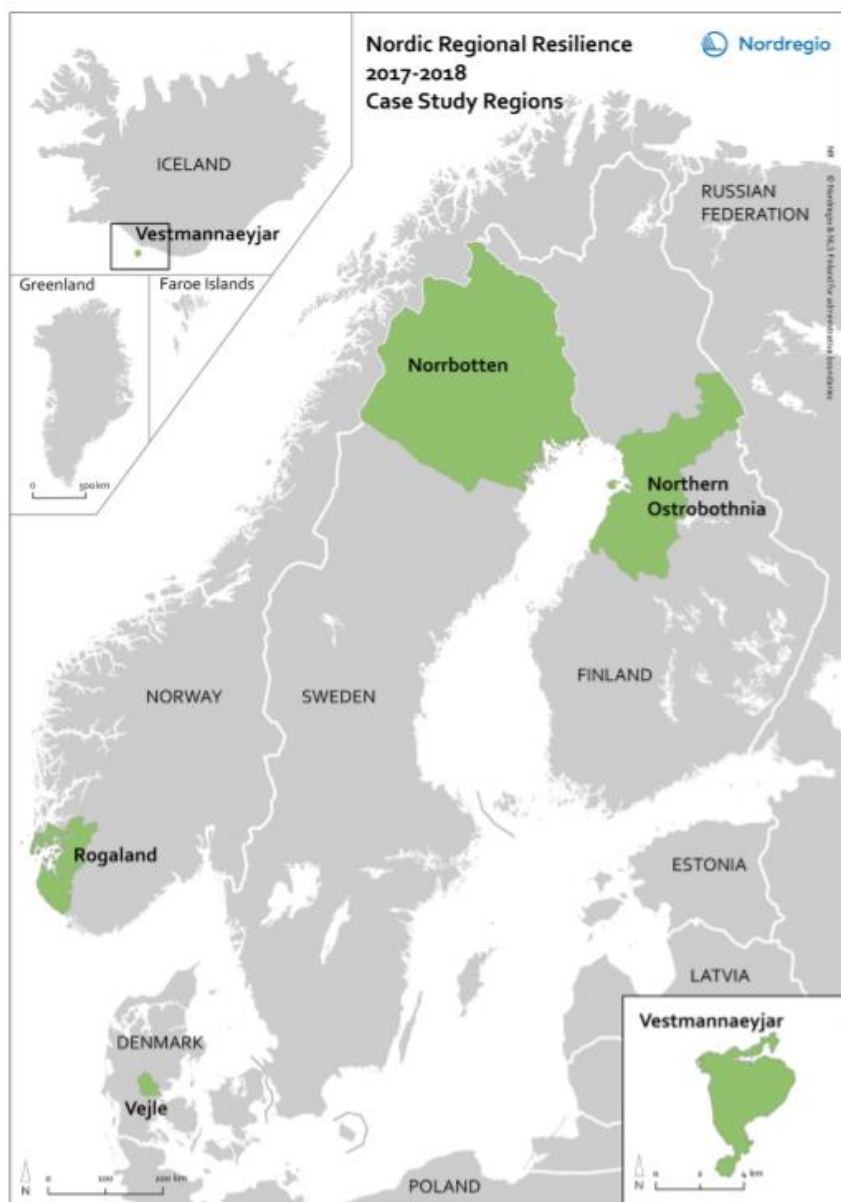
Tabell 2. gir et rammeverk for å presentere og analysere eiendeler og evner som er avgjørende for en økonomisk og sosial motstandsdyktighetsanalyse, og som er til stede eller mangler i deres region.

Kategori	Kapasiteter/Ressurser
Finansielt	
Mennesker	
Natur	
Fysisk	
Politisk	
Samfunn	

Tabell 2. Kapasiteter og Ressurser

1.2. Nordisk studie av resiliens

Giacometti og Teräs (2019) har studert økonomisk og sosial motstandskraft i nordisk kontekst. Studien brukte OECD-rammeverket for resiliensanalyse til fem nordiske regioner: Norra Österbotten (Finland), Norrbotten (Sverige), Vestmannaeyjartíð (Island), Vejle (Danmark) og Rogaland (Norge).

Figur 1: Nordisk resiliensstudie: Fallstudieregioner (Nordregio 2019)

En rekke risikoer og sjokk ble identifisert i de nordiske fallstudieregionene.

- **Finansiell risiko:** Konsekvensene av den globale finanskrisen 2008–2010 i Norden er påminnelser om finansiell risiko.
- **Råvarepriserisiko:** Høy avhengighet av råvareeksport med svingende priser er en risiko. De nordiske casestudiene viser denne risikoen gjennom sin avhengighet av olje-, fisk-, mineral-, metall- og skogindustri.
- **Teknologisk risiko/sjokk:** Teknologisk risiko er til stede i alle nordiske casestudieregioner. Teknologiske innovasjoner og global konkurranse fører til både vekst og fall for bedrifter – og i vinner- og taperregioner. For eksempel fikk det teknologiske sjokket som rammet Nokia, Telia og Ericsson store konsekvenser for Norra Österbotten og Norrbotten.

- **Geopolitisk risiko:** Geopolitisk risiko er et resultat av maktkampen mellom stater. For eksempel har EUs sanksjoner mot Russland påvirket eksporten fra Vestmannaeyjar og Norra Österbotten, og de skiftende maktregimene i energisektoren har påvirket Rogalands oljeeksport.
- **Miljørisiko:** Naturkatastrofer, som flom, stormer, skogbranner og vulkanutbrudd, samt menneskedrevne handlinger som overfiske og forurensning, har alvorlige konsekvenser for både økonomien og samfunnet. For eksempel er havnivåstigning kritisk for Vejle. I Norrbotten plager klimaendringene reinen, og påvirker Sápmi-kulturen og økonomien.

Den nordiske resiliensstudien avdekket ikke bare akutte sjokk og forstyrrelser, men også såkalt «slow burn»: en gradvis forverring av regionen. I nordiske regioner er for eksempel aldring av befolkning og innvandring blant utfordringene. Emigrasjon har innvirkning på arbeidstilbud og sosiale bindinger i distriktene, men også i urbane sentre i form av «hjerneflukt». Stress og langsom forbrenning skyldes også en kamp med å takle teknologisk innovasjon og andre globale trender. Andre former for stress er knyttet til lav attraktivitet, ufaglært arbeidskraft, ungdomsledighet, ekstreme værforhold og utfordrende plassering.

Den nordiske resiliensstudien analyserte også regionenes rolle i å forutse og reagere på sjokk. Å forutse og reagere på sjokk avhenger av de kollektive og individuelle handlingene til alle aktører i regionen, så vel som mange fra utenfor regionen (f.eks. nasjonale myndigheter, EU, utenlandske investorer). En regions kapasitet til å svare på endrede forhold og alle slags utfordringer ser ut til å være tett knyttet til menneskelig handlefrihet og menneskelige relasjoner. Dette inkluderer sosiale verdier og normer, lojalitet, tillitsnivå blant mennesker, følelse av fellesskap og holdninger til samarbeid og å drive endring. Myndighetene må skape bevissthet om risikoene samt mulighetene og verktøyene som er tilgjengelige. Det er også viktig for innbyggerne å vite når ingenting kan gjøres for å hindre store sjokk og på den måten skape solidaritet mellom mennesker.

Regionale og lokale myndigheter har hovedrollen i å koordinere handlinger, utvikle og implementere strategiske planer som tar hensyn til samfunnsmessige, økonomiske og teknologiske trender. De nordiske casestudiene avdekket noen viktige tiltak som offentlige myndigheter kan iverksette:

- Overvåke og skape bevissthet
- Spre risiko gjennom diversifisering (se mer i tidligere avsnitt)
- «Velkommen» endring, invester i gründeroppdagelse, FoU, nettverksbygging
- Skape et godt gründermiljø: fremme samarbeid og omorganisering
- Ledelse med strategiske og integrerte tilnærminger
- Styrke fellesskapsånd
- Bygge åpne, transparente og fleksible offentlige institusjoner
- Utvikle et system for læring og kapasitetsbygging (f.eks. ferdigheter, utdanning, tillit)
- Regulering av uholdbar utvikling

Anbefalinger: Den nordiske studien ga følgende anbefalinger for de nordiske regionene for å forbedre deres motstandskraft. Anbefalingene er i hovedsak rettet mot myndigheter som arbeider med regional planlegging og territoriell utvikling, risikostyring, næringsutvikling og innovasjon på lokalt, regionalt og nasjonalt nivå.

1. **Skap bevissthet om mulige risikoer:** identifiser og overvåk risikoer og stress knyttet til regionenes bransjer, institusjoner og samfunn. Gjennomføre scenarioanalyser
2. **Spre risikoen: det er viktig å ikke legge alle eggene i en kurv**
 - a. Diversifisere industribasen
 - b. Oppmuntre bransjer til å utvide sin verdikjede og utforske ulike markeder
Tilby alternativ infrastruktur, for eksempel energisikkerhet og transport
3. **Bygg en finansiell buffer:** spar og akkumuler økonomisk overskudd til tider med vanskeligheter
4. **Velkommen forstyrrelser:** gjør dem til muligheter
5. **Fremme digitale teknologier** for å forbedre offentlige tjenester og bedrifters konkurranseevne
6. **Å bygge tillit mellom innbyggere,** regionale institusjoner og andre aktører er nøkkelen til å skape solidaritet og selvorganisering under kriser. Øk fellesskapsånden også
7. **Oppmuntre til individuelle handlinger og koordinere kollektive handlinger.** For å bygge motstandskraft kan ikke regioner kun stole på offentlige institusjoner, og derfor er individuelle handlinger til alle aktører i regionen avgjørende. Ledelse er nødvendig for å koordinere individuelle handlinger.
8. **Bygg attraktivitet:** for langsiktig motstandskraft bør regioner bygge attraktivitet og investere i kultur, mangfold, sunn livsstil og internasjonale miljøer.
9. **Utvikle fleksible institusjoner:** fleksible institusjoner kan bedre tilpasse seg endrede forhold. Utvikle et system for læring, tillate variasjon, være åpen om utfordringene
10. **Lag fleksible utdanningsprogrammer** og livslange utdanningsmuligheter for å møte endringene i arbeidsmarkedet og oppgradere arbeidernes ferdigheter (kompetanser).

2. Resiliens i Troms og Finnmark

2.1. Beskrivelse av regionen

Troms og Finnmark er et fylke i Nord-Norge. Det er det største fylket etter areal i Norge (70 930 kvadratkilometer), men det minste fylket etter innbyggertall med 243 311 innbyggere (2020). I 2019 bodde 74 % av befolkningen i landsbyer, tettsteder eller byer. Nøkkelnæringene er fiskeri, olje og gass, energi og turisme. Nord-Norge er historisk mye basert på den økonomiske aktiviteten knyttet til enorme fiskeri-, petroleums- og mineralressurser, men også tilgang til fornybare vann- og vindkraftressurser. Fiskerisektoren, mineral- og prosessindustrien har en lang historie med det meste av produksjonen eksportert til verdensmarkedene.

Inntil nylig har fylket hatt en økning i innvandring og fødselsoverskudd, noe som har forårsaket befolkningsøkning. Men i begynnelsen av 2021 var folketallet for første gang på ti år mindre enn året før. Ifølge anslagene vil folketallet fortsette å øke, men aldersstrukturen vil føre til en mindre andel av arbeidsstyrken over tid, spesielt i distriktene.

Tradisjonelt bor det samiske folket i landlige områder og landsbyer i regionen. Dette demografiske mønsteret har endret seg de siste tiårene ettersom et økende antall samer flytter til byer og kommunesentre. Sameområdet opplever en betydelig utvandring til byer. Sameområdet trenger nye arbeidsplasser for å styrke kultur, språk og sysselsetting. (Færre arbeidsplasser bidrar til en dytt ut av området i søken etter arbeid, spesielt blant de unge.) Kulturbaserte næringer åpner nye muligheter for verdiskaping.

Figur 2: Tromsø by

Mens primærsektoren, produksjonsindustrien og flere leverandørbedrifter er lokalisert til kommuner og klynger i ulike deler av regionen, er flere av de betydelige offentlige institusjonene innen helse og utdanning lokalisert spesielt i Tromsø som også inkluderer regionkontorer for større institusjoner og bedrifter i finans, FoU og ulike bedriftsadministrasjonstjenester.

Grønn overgang i Troms og Finnmark:

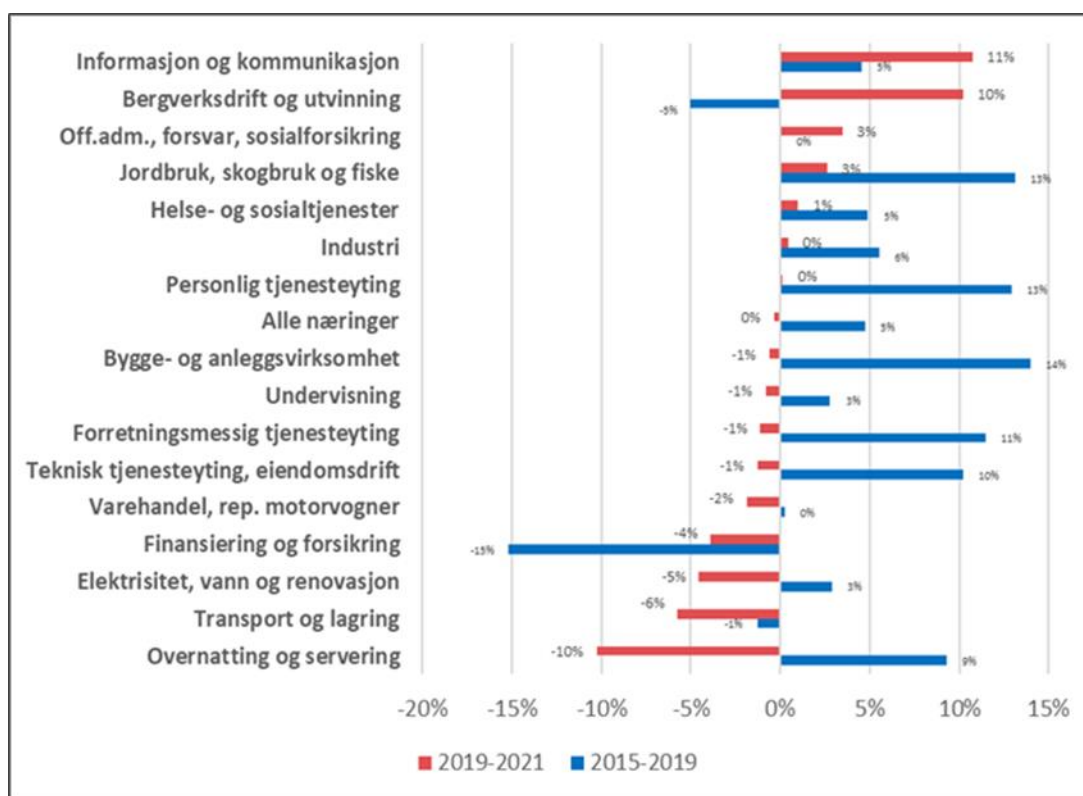
Kunnskapsbasen Nord-Norge (2020) oppsummerte den grønne omstillingen i Nord-Norge slik:

- Klimaendringer og grønn omstilling står høyt på agendaen, inkludert nye internasjonale initiativ som for eksempel EUs grønne avtale, med betydelig effekt for Nord-Norge.
- Grønn omstilling har ennå ikke helt nådd næringslivet i Nord-Norge. Perioden 2021–2027 kommer til å omfatte en fremskyndet grønn omstilling i Nord-Norge.
- De nordligste fylkene i Norge spiller fortsatt en betydelig rolle i verdiskapingen av Norge knyttet til marin industri og olje og gass.
- Balanse mellom økonomisk, sosial og miljømessig bærekraft i Nord-Norge står høyt på diskusjonsagendaen, inkludert ungdom.

3. COVID-19 slår til i Troms og Finnmark

Karlstad (2021) belyste **endringstrekk i Troms og Finnmark under korona pandemien**, og hvordan pandemien direkte, og indirekte gjennom reguleringstiltak, har påført *næringsliv og arbeidsmarked*. Vi har også belyst omfanget og anvendelsen av den mest omfattende støtteordningen til næringslivet, «kompensasjonsordningen», for den perioden vi har hatt tilgjengelige data. Påvirkningen har variert for ulike næringer og dermed også påvirket regionene ulikt ut fra hvor dominerende de enkelte næringer er i regionene. Disse påviste virkningene vil inngå som grunnlag i en annen del av prosjektet som omhandler vurderinger av regionens robusthet til å møte den type uforutsette samfunnhendelser som en pandemi er.

Basert på den kvantitative studien fra NORCE var de mest infiserte sektorene hoteller, restauranter og noen andre tjenestesektorer. Statistikken over industri og bygg og anlegg ble imidlertid ikke påvirket av covid-19. Fra et robusthetssynspunkt avslørte studien behovet for sektorspesifikke studier: noen sektorer får et betydelig treff som ryster motstandskraften, mens noen andre sektorer praktisk talt ikke er berørt fra et robusthetssynspunkt. Når det gjelder enkeltsektorer viser figur 3 ikke bare et akutt sjokk, men også en «slow burn»-situasjon på finans- og forsikringssektoren som opplever en langsiktig nedgang i Troms og Finnmark.

Figur 3: Sysselsatte etter næring Troms og Finnmark. Endring periodene 2015–2019 og 2019–2021 (4. kvartal). % endring. (Kilde: SSB tabell 13470)

4. Analyse av resiliens i Troms og Finnmark

4.1. Risikoer

Studien til NORCE om resiliens i Troms & Finnmark er basert på resiliensanalysemetoden til OECD presentert i OECD-publikasjonen 'Guidelines for Resilience Systems Analysis' (2014). OECD-publikasjonen introduserte analysen av resiliens med fokus på to hovedforskningsspørsmål:

1. Hva er de spesielle sårbarhetene i regionen?
2. Hvilke faktorer styrker regional motstandskraft i regionen?

Den første delen av NORCE-analysen var å identifisere og analysere de store risikoene som Troms & Finnmark er, eller kan bli, utsatt for. NORCE-tilnærmingen kategoriserte risikoene basert på NORCE-studien om pandemier i Troms & Finnmark (Karlstad et al. 2021), på analyser som f.eks. Teräs et al. (2020), og om dialog med Troms & Finnmark Fylkeskommune i 2021. Tabell 3. oppsummerer de store risikoene i Troms & Finnmark.

Risiko	Funn
Finansielt	Nord-Norges økonomi er utsatt for globale endringer og svingninger Økonomien er ikke veldig diversifisert: flertallet av virksomheter og relaterte teknologier er basert på utnyttelse av naturressurser Utilstrekkelig risikokapitaltilgjengelighet for vekstorienterte SMBer Relativt lav andel regionalt/lokalt eierskap
Teknologi	Digitalisering: Påvirkning på jobber og kompetanse Offentlige anskaffelser gir ikke nok muligheter for lokale aktører Kunnskapsintensive bedriftstjenester (KIBS) er ikke godt representert i Nord-Norge Mangel på nye innovative bedrifter
Varepriser	Som råvareprodusent innenfor f.eks. sjømat, olje og gasser man utsatt for svingninger i internasjonale råvarupriser
Etterspørsel	Grønn omstilling reduserer etterspørselen av ikke-fornybare energi Nedgang i langdistansereiser?
Policy og reguleringer	Sentralisering av offentlige investeringer og tjenester Sentralisering av for eksempel forskning Boligpolitikk med høye priser som påvirker attraktiviteten negativt
Geopolitikk	Russiske handelsmuligheter – (satt på vent) Periferitet og lange distanser
Miljø	Næringsaktivitet kontra sårbar arktisk natur Akutte sjokk, f.eks. fiskesykdom, mulig nedgang i (flyrelatert) turisme Mulig fortsettelse av pandemier Høye transportkostnader med høyt økologisk fotavtrykk Klimarisiko
Regionspesifikke utfordringer	Befolkningsutvikling 'Slow burn', langsiktig effekt: negativ befolkningsutvikling Urfolk som står overfor økonomiske og sosiale utfordringer

Tabell 3: Analyse av risiko Troms og Finnmark står overfor (Tilpasset fra OECD 2014)

4.2. Kapasiteter og ressurser

NORCE-forskningsgruppen har analysert eiendeler og kapasiteter som Troms og Finnmark i dag bygger på. Eiendelene og evnene gir også en base for å bygge opp fremtidig motstandskraft i regionen. Tabellen 4 oppsummerer de viktigste risikoene i Troms og Finnmark presentert under kategoriene foreslått av OECDs resiliensanalysemetode.

Tabell 4: Kapasiteter og ressurser i Troms og Finnmark (Tilpasset fra OECD 2014)

Kategorier	Kapasiteter/Ressurser
Finansielt	Stabile/funksjonelle banktjenester også i Nord-Norge MEN: Risikokapitaltilgangen skal styrkes
Mennesker	Region er senter for arktisk forskning med flere forskningsinstitusjoner av høy klasse Høyt utdanningsnivå Avansert regionalt innovasjonssystem med etablerte FoU-institusjoner i byer. MEN: Konstant trussel om å tape talent til andre deler av Norge og utlandet. Hvordan styrke eksisterende forskningsinfrastruktur? Hvordan er for eksempel digitale ferdigheter til små og mellomstore bedrifter?
Natur	Akvakultur, energiressurser Rene naturressurser Sterke samfunn, gode kulturelle koblinger og arv Grønn omstilling er i gang Attraktiv natur for turisme MEN: Hva skjer med utnyttelsen av olje- og gassressursene? MEN: utfordringer med å utvikle konsepter for bærekraftig turisme
Fysisk	Elektrisitet, telekommunikasjon Transportere God digital tilkobling, spesielt i større lokalsamfunn MEN: Veitilgjengelighet ikke tilstrekkelig særlig i distriktene MEN: Lokale kapasitetsutfordringer på strømforsyning
Politisk	Generelt stabilt politisk system.
Samfunn	Høyt sikkerhetsnivå Tillit Kulturknutepunkter i større byer for å tiltrekke seg talenter Likestilling og inkludering på høyt nivå

4.3. Kort resiliensanalyse av reiseliv og kulturnæringen

Ved utgangen av 2021, viser det seg at det er særlig to sektorer, reiseliv og kulturnæringene som er særlig sterkt rammet av covid-pandemien. Disse næringene er basert på møter mellom mennesker i vid forstand – og det er nettopp dette som er sterkest rammet av pandemiltakene. Vi skal derfor knytte noen kommentarer til disse to næringene i det følgende.

2019 var et økonomisk toppår for mange aktører innenfor reiseliv og kultur. Et spørsmål er derfor om og eventuelt hvor raskt aktivitetsnivået i disse næringene vil vende tilbake til det det var før pandemien. Er det bærekraftig aktiviteten skal være den samme som før pandemien? Vil det skje endringer i næringene slik at aktiviteten vil ta andre former; vil pandemien fremskynde det grønne skiftet og øke innovasjonstakten?

Svarene på disse spørsmålene kan ikke gis på kort sikt. Reiselivet viser tendenser til å nærme seg et aktivitetsnivå som var før pandemien, mens kulturnæringene ser ut til å ha opplevd en sterkere svekkelse.

4.3.1. Reiseliv – innhenting og ny vekst?

Reiseliv har blitt karakterisert som en sektor med betydelig vekstpotensial i regionen, og sektoren er prioritert av fylkesting og Sameting. Estimert verdiskaping for sektoren i 2018 var 9,3 milliarder kroner, og reiselivsandelen av sysselsatt arbeidsstyrke i 2018 var 7,1 % (Nordnorsk reiselivsstatistikk 2018), inkludert 44 % av veksten i overnattinger for internasjonale turister i 2014–2018 (landsgjennomsnitt 24 %). Antall sysselsatte for sektoren i 2019 i Nord-Norge var 17 259 (Troms 6 621, Finnmark 2 590 og Nordland 8 048). (Kilde: NORCE, basert på SSB).

Utfordringen har vært den lave lønnsomheten til virksomheter. Balansen mellom verdiskaping og bærekraftig reiselivsvirksomhet i Nord-Norge har blitt et spørsmål av økende betydning. Skal landsdelens reiselivsnæring legge hovedvekt på masseturisme eller småskalaturisme for eksempel retta inn mot 'high end' segmentet? Kan masseturisme som for eksempel nordlysturisme fra Asia gjøres bærekraftig? Hvordan skal samisk reiseliv innrettes? Samisk kulturbasert reiseliv har potensiale for vekst samebygdene og har opplevd økt oppmerksomhet internasjonalt og i Norge.

Reiselivsnæringen utvikler seg til helårsindustri og har blitt en mer attraktiv sektor for investorer, småskala entreprenører og lokalsamfunn. Men fra i begynnelsen av 2020, skapte covid-19-pandemien en sjokkbølge gjennom økonomi og fremtidsutsiktene i reiselivsnæringen, inkludert hotell og restaurantbransjen. Den dramatiske nedgangen i internasjonal turisme i Nord-Norge, forårsaket av nedstenging og reisestopp under covid-19-pandemien i 2020–2021, satt reiselivsnæringen i en ny, uventet situasjon og viste avhengigheten av flyreiser. Selv om vi fikk et oppsving i norsk turister sommeren 2021, var dette ikke på langt nær tilstrekkelig for å kompensere for bortfallet av internasjonale sommer- og vinterturister. Næringen viser likevel klare tegn på å innhente seg på tross av flystreik sommeren 2022; og direkteruter fra nord som ble stengt ned under pandemien skal gjenåpnes.

Flytransport er ikke miljømessig bærekraftig og i et langsiktig perspektiv kan det stilles spørsmål om det er klokt å bygge opp ei næring som er avhengig av flytransport. Hvordan bygge opp en økonomisk, sosialt og miljømessig bærekraftig reiselivsnæring i Nord-Norge?

Elementene i bærekraftig reiseliv har vært diskutert allerede før covid-19, men den nylige dramatiske nedturen i næringen spesielt når det gjelder internasjonale turister, har utløst diskusjon om elementene i bærekraftig turisme i Troms og Finnmark i fremtiden. Denne diskusjonen er viktig å ta når det gjelder utviklingen av fremtidens reiseliv i regionen.

Figur 4: Ulike tilnæringer til turisme

4.3.2. Kulturnæringen – allsidig men svekket?

Kulturnæringene er kanskje de som ble sterkest rammet av nedstengning, smitteverntiltak som har begrenset publikumstilgangen og stopp i reiseliv under pandemiperioden 2020–2021. Arrangementer av ulike salg, selvstendige kulturutøvere og tilstelninger innenfor det frivillige organisasjonslivet måtte redusere eller stenge som følge av smittereguleringer som begrenser ansamlinger av folk og reiseaktivitet. Mange planlagte kulturforestillinger, turnéer og annen aktivitet har blitt avlyst og påført arrangører og kulturarbeidere store tap.

Kulturnæringen er en sammensatt sektor bestående av både personlig utøvende kunstnere, små og store selskap (lyd og sceneteknikere, kinoer og teatre etc.) og interesse-organisasjoner. De ordinære økonomiske støtteordningene, og noen midlertidige støttetiltak har så langt vist seg å ikke treffe ulike deler av kultursektoren like godt. Regjeringen er blitt møtt med økende fortvilelse og kritikk fra ulike grupper innenfor kulturfeltet og en del aktører i feltet melder om at de går ut av yrket som kulturarbeider. Andre ser ut til å makte å omstille seg.

Det er indikasjoner på at innhenting i kulturlivet er svakere enn i andre næringer. Bransjen selv peker på to årsaker: 1) nedleggelse og mulig kompetanseflukt fra næringen og 2) publikum vegrer seg for å vende tilbake til kulturlivet. Når det gjelder det sistnevnte, spekuleres det i om at det kan skyldes fortsatt frykt for smitte og/eller 'treghet'. Det er for tidlig å si om 'tregheten' innebærer at endret folk permanent har endret kulturvaner etter pandemien. En del kulturaktører melder om

stor tilstrømming, at det er et 'sug' i befolkningen etter felles kulturopplevelser. Bildet varierer, og det er for tidlig å trekke konklusjoner om varige endring hos publikum.

Vi skal gå litt nærmere inn på den førstnevnte trenden; nedleggelse og mulig kompetanseflukt gjennom å fokusere på scenekunstarbeidere. Det er ei gruppe kunstnere som ble rammet av pandemien, men som er vanskelig å fange gjennom offentlig statistikk.

Tidligere Rad Art, nettverk for fri scenekunst i Nord-Norge, og Dansearena Nord ble i 2021 slått sammen til Davvi – Senter for scenekunst. Det er lokalisert i Hammerfest med finansiering fra de to nordnorske fylkeskommunene og staten. Rad Art og Davvi har gjennomført 3 medlemsundersøkelser kalt *Tallenes Tale 1, 2, og 3* i hhv 2012, 2015 og 2021.³ I den følgende drøftingen av robusthet i kultursektoren vil vi basere oss på data fra *Tallenes tale 3*, lansert 18.04.22.⁴

Tallenes Tale 3 innhentet data fra frie scenekunstnere i Nordland, Troms og Finnmark i perioden 01.09.20–01.02.21, og dekker det første pandemiåret. I alt 223 har åpnet undersøkelsen, 98 har svart, fordelt på 75 % kvinner, 25 % menn, ei kjønnsfordeling som har vært relativt stabil i de tre undersøkelsene. I tillegg kommer 27 intervjuer. Alders-gjennomsnittet ligger på nå 47 år, i 2012 var det 37 år. Aldersspennet går fra 24 til 69 år, i 2012 var det fra 22 til 49 år. Scenekunstnerne i landsdelen har blitt eldre, de er mer etablerte i feltet og har utviklet solide nettverk. Dette er ressurser som kan ha positiv betydning for å takle den krevende pandemitiden.

Scenekunst er en mangfoldig yrkesgruppe. Den omfatter en rekke ulike former for kulturaktiviteter slik som dans, skuespill, musikk, installasjoner, performance for å nevne noe. I tillegg kommer ulike administrative og produksjonsmessige gjøremål. Denne allsidigheten dreier seg dels om bredde i medlemsmassen og dels om at rundt halvparten av respondentene har enkeltmannsforetak hvor det utføres en rekke ulike oppgaver. Ett eksempel på mangfoldet er at 96 respondenter oppgir i alt 25 ulike kategorier hovedvirke og hele 85 kategorier som biaktiviteter. Dette betyr at de aller fleste driver med flere ulike aktiviteter.

Allsidigheten er dels en styrke som skaper fleksibilitet og rom for å gripe ulike muligheter. Det skaper også sårbarhet; de som jobber frilans må ta mange og til dels sammensatte oppdrag for å dekke en årsinntekt.

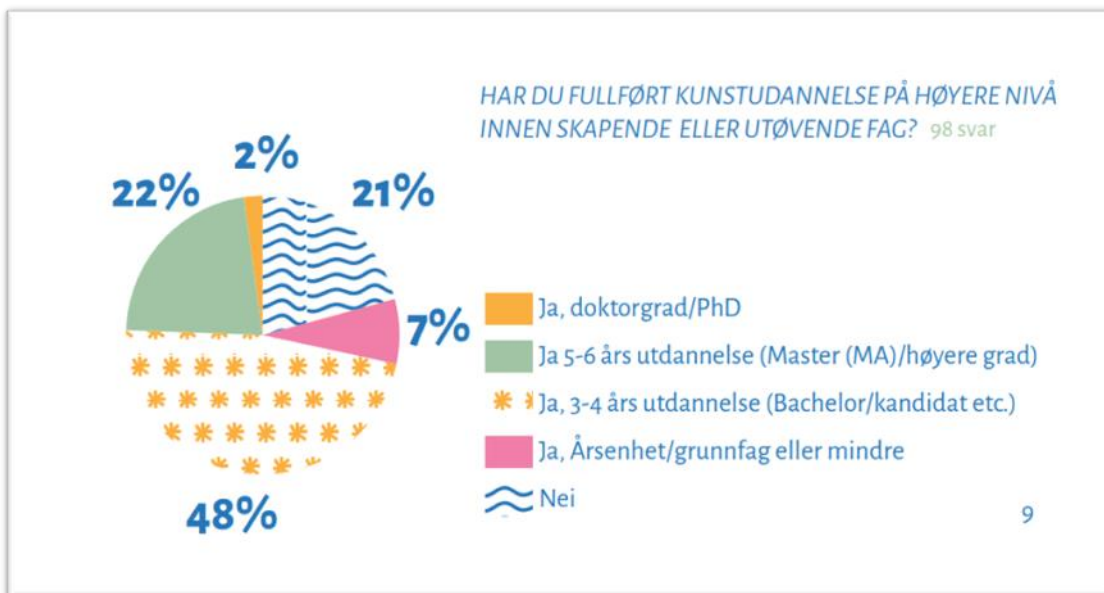
I pandemitiden viser det seg at 48 % prosent har måttet endre praksis og 15 % har fått nye muligheter. Det vil si at pandemien har så langt medført endringer i aktiviteter for 63 % – godt over halvparten av respondentene. Hva som ligger i disse endringene fremgår ikke av rapporten, men basert på diverse avisoppslag kan det være grunn til å tro at en del av scenekunstnerne har gått over i andre yrker – i alle fall for en periode. Det er kun 23 % som har tapt økonomisk på

³ https://issuu.com/radart9/docs/tallenes_tale_1 , https://issuu.com/radart9/docs/tallenes_tale_2 , <https://www.davvi.org/prosjekter/tallenes-tale-3>

⁴ Vi ble anbefalt av aktører i feltet å bruke denne studien som datagrunnlag, bla av personvern hensyn. Studien dekker en del av kulturfeltet som ble rammet av pandemien, og gir både tidsseriedata og et oppdatert bilde.

pandemien og kun 4 % har sluttet med kunstnerisk virksomhet, vel og merke per februar i 2021. Det er mulig tallene ville se noe annerledes ut ett år seinere.

Til tross for at 1 av 4 har hatt økonomisk tap, er det rimelig å anta at myndighetenes støttetiltak har hatt en viss positiv effekt i den forstand at kun 4 % oppgir å ha forlatt scenekunstheltet. Et par andre faktorer som har betydning for scenekunstnerens mulighetsrom er utdanningsnivå og

nettverk. Over 70 % har 3–4 år eller lengere høyere utdanning. Denne er dels innenfor kunstfag, dels andre fagområder slik som innenfor humaniora, samfunnsfag eller administrasjon/ledelse.

Figur 5: Kunstutdannelse (*Tallenes Tale 3*, s. 9)³

Det relativt høye utdanningsnivået (se figur 5) gir en kompetansemessig fleksibilitet og robusthet som åpner for flere yrkesløp og kan fungere som en buffer i krevende tider, slik som i pandemien. Det er også relativt høy tilfredshet med yrkessituasjonen, hele 69 % er fornøyd med dagens situasjon, og av de som jobber mer enn 50 % kunstnerisk, er hele 80–90 % fornøyd. Når det gjelder fast ansettelse kontra å ha eget foretak, så er det omtrent like mange som ønsker å være fast ansatt som de som ønsker å ha eget foretak. Dette avspeiler også situasjonen hos respondentene, så det er rimelig å anta at de er tilfredse med det den løsningen de har. De som har eget foretak er mer sårbare for svingninger og eksterne sjokk, samtidig som de opplever større frihet og mye ansvar. Det minst attraktive er å være midlertidig ansatt og oppdragstaker for andre, det er både usikkert og sårbart, og gir ingen frihetsgevinst. Dette er den mest utsatte gruppen i pandemien og også den gruppen hvor risikoen for å gå ut av scenekunsten antakelig er størst.

Nettverk er som nevnt den andre faktoren som kan ha betydning for scenekunstnerens robusthet under pandemien. Rapporten forteller at det er en stor utveksling av ulike typer ressurser mellom ulike aktører i kulturfeltet lokalt, men også nasjonalt og internasjonalt. Det som utveksles lokalt fordeler seg likt mellom *materielle* ressurser som fri bruk av utsyr, lokaler, penger og arbeidskraft, *immaterielle* ressurser som rådgiving, kunnskap, informasjon, kontakter og jobbtillbud og *affektive* ressurser som støtte, oppmuntring og positiv omtale. På nasjonalt og internasjonalt nivå er det særlig *immaterielle* og *affektive* ressurser som utveksles. Det ene er nettverket i de scenekunstneriske økosystemet. Det andre er nettverket til det lokale og regionale samfunnet – publikum og institusjoner som gjør bruk av scenekunstnerens kompetanse. Lokale og regionale

scener – offentlige arenaer av alle slag – med kulturhus, samfunnshus og scener som de viktigste lokalitetene for å møte publikum og for å utøve yrket. I tillegg er det en rekke andre lokaliteter hvor scenekunstnere inviteres inn for å skape opplevelser gjennom møte med publikum.

Allsidigheten og betydningen av nettverk understrekes også av at over halvparten av respondentene, i alt 53 %, har samarbeidet med andre næringer enn scenekunst og inngår i et utvidet kulturelt økosystem. Den kunstneriske aktiviteten som utøves er ei forutsetning for å bidra på andre arenaer i lokalsamfunnene – og kulturens bidrag i lokalsamfunnene er viktig. Møte med publikum og møte med lokalsamfunnet gir inspirasjonen til scenekunstnerne ifølge *Tallenes Tale 3*; men kunstnerisk aktivitet og mangfold er svært nødvendig for å skape levedyktige og attraktive lokalsamfunn. Kultur må inkluderes bredt i det å drive samfunnsutvikling.

Styrking av scenekunst og kulturliv er en av byggesteinene i å skape robuste samfunn. Pandemien har vist at til tross for at scenekunstnere og kulturarbeidere er både allsidige, har høy kompetanse og er fleksible, så er de en utsatt gruppe som nettopp på grunn av sin allsidighet kan gå ut av kultursektoren og over i andre sektorer.

4.4. Konklusjoner av resiliensanalysen

Basert på resiliensanalysen (se kvantitativ analyse Karlstad 2021, og analyse av risiko/sårbarhet og ressurser og kapasiteter 4.1 og 4.2 i denne rapporten) kan det slås fast at Troms og Finnmark, som de fleste regioner i Norden, er relativt godt forberedt på sjokk og forstyrrelser som regioner står overfor.

Den økonomiske og sosiale strukturen i samfunnet har visse mekanismer for å møte økonomiske sjokk og forstyrrelser. Den økonomiske strukturen er i stor grad basert på en kombinasjon av kunnskapsbasert økonomi med godt utdanningsgrunnlag, og regionen besitter naturressurser som gir muligheter for bærekraftig utnyttelse også i fremtiden. Perifer beliggenhet, lange avstander og tøffe klimaforhold gir imidlertid konstante utfordringer.

I gradvis forverring på noen områder i regionens utvikling, eller såkalt «slow-burn» utvikling, skaper langsiktige utfordringer. Den demografiske situasjonen med lave fødselstall, økende utflytting av unge mennesker og økende andel eldre utfordrer regionene til å ta grep for å møte utfordringer relatert til å sikre kritisk kompetanse spesielt i mindre lokalsamfunn.

Følgende liste kan oppsummere resiliensanalysen:

- På kort sikt: region Troms og Finnmark må komme seg etter covid-19 sjokket.
- Regionen må forberede seg på nye akutte sjokk – men også for «slow burn»- tilbakegang i aktiviteter og utfordringer skapt av gradvise demografiske endringer
- Fremtidig motstandskraft bør viderutvikles og styrkes, forankret i hjørnesteinene i dagens regioner.

5. Bygge opp resiliens i Troms og Finnmark

5.1. Hjørnesteiner i Troms og Finnmark resiliens

Basert på analysen av risikoer som Troms og Finnmark kan utsettes for, samt på ressurser og kapasiteter som fungerer som hjørnesteiner i regionen, presenterer vi i det følgende elementer som kan bidra til å styrke økonomisk og sosial motstandskraft i årene fremover. Styrking av regional motstandskraft krever langsiktig og systematisk arbeid.

Basert på NORCE-analysen er følgende hjørnesteiner identifisert som de viktigste byggesteinene i Troms og Finnmark.

Attraktiv: For Troms og Finnmark er regionens attraktivitet avgjørende. Regionen må arbeide systematisk for å utvikle og tilby interessante karrieremuligheter og muligheter for kunnskapsutvikling. Det må legges stil rette for at en enda større andel av kompetansen som utdannes ved regionens læresteder, tas i bruk i regionen. Et godt eksempel på dette er *Fremstr*, et traineeprogram etablert av Tromsø næringsforening i samarbeid med bedrifter og offentlig sektor. Ambisjonen er å rekruttere unge nyutdannede talenter fra hele landet til virksomheter i regionen. I tillegg til synliggjøring av karrieremuligheter, må det bli boligtilgangen bli bedre, særlig i pressområder. Regionen må også legge til rette for bolyst, Dessuten krever demografiutviklingen at nye folk flytter til Troms og Finnmark. Tiden etter covid har en ny utfordring for å tiltrekke besøkende også.

Inkluderende: Troms og Finnmark må ta i bruk hele sitt potensial når det gjelder både talenter og innovasjonsevne. Sterke lokale sentra må kompletteres med livlige, mindre samfunn og distrikter. Inkluderende Troms og Finnmark vil bety å invitere alle interessenter, inkludert for eksempel ungdom, urbefolkning og innvandrere, til å samskape og utvikle regionens fremtid. Det er allerede etablert en del strukturer for inkludering og engasjement, men nye tiltak og nye arenaer må etableres for å bidra ytterligere inkluderingsprosesser i nord.

Bærekraftig: Grønn omstilling i Arktis og bærekraftig utnyttelse av arktiske naturressurser er kjernen i bærekraftig fremtidig Troms og Finnmark. Sirkulær økonomi er høyt på dagsorden både nasjonalt og i regionen med både industrielle innovasjoner og nye forbrukerløsninger. Remiks, avfallsselskapet i Tromsø og Karlsøy sitt sorteringsanlegg, er et godt eksempel på posisjoner for sirkulær avfallshåndtering, bygging av Miljøpark for gjenbruk er et annet eksempel. I tillegg er Finnfjord smelteverk sitt arbeid med å bruke spillvarme fra anlegget som basis for algedyrking til laksefor og sjømatnæringene sitt arbeid med utnyttning av restråstoff andre eksempler på sirkulære økonomiske prosesser. Regelverk og økonomiske incentiver må stimulere bærekraftig industriutvikling.

Smart: Det er smarte og innovative aktører og løsninger på tvers av sektorer og aktiviteter i Troms og Finnmark, støttet av arktiske forsknings- og utviklingsinstitusjoner. Oppbyggingen av regional resiliens skal kobles til regionalt smart spesialiseringsarbeid. Smart spesialisering handler om å bygge videre på den kompetansen, det næringslivet og de ressursene som allerede er til stede i regionen for å utvikle nye nisjer og næringsområder. For å utvikle fremtidens Troms og Finnmark, vil det å definere oppdrag for den smarte regionen, tilpasset et regionalt, smart

spesialiseringskonsept, være en god måte å i fellesskap identifisere og samutvikle smarte spesialiseringsprioriteringer.

Stolt: Sterk regional identitet er avgjørende for fremtiden til Troms og Finnmark. Smart og positiv kommunikasjon om regionen og dens muligheter vil spille en viktig rolle. Regional stolthet er også svært viktig knyttet til demografispørsmål. Man må bli dyktigere til å fremheve regionens fortrinn og muligheter, privat og offentlig sektor må jobbe sammen om dette i langt større grad enn det man gjør i dag.

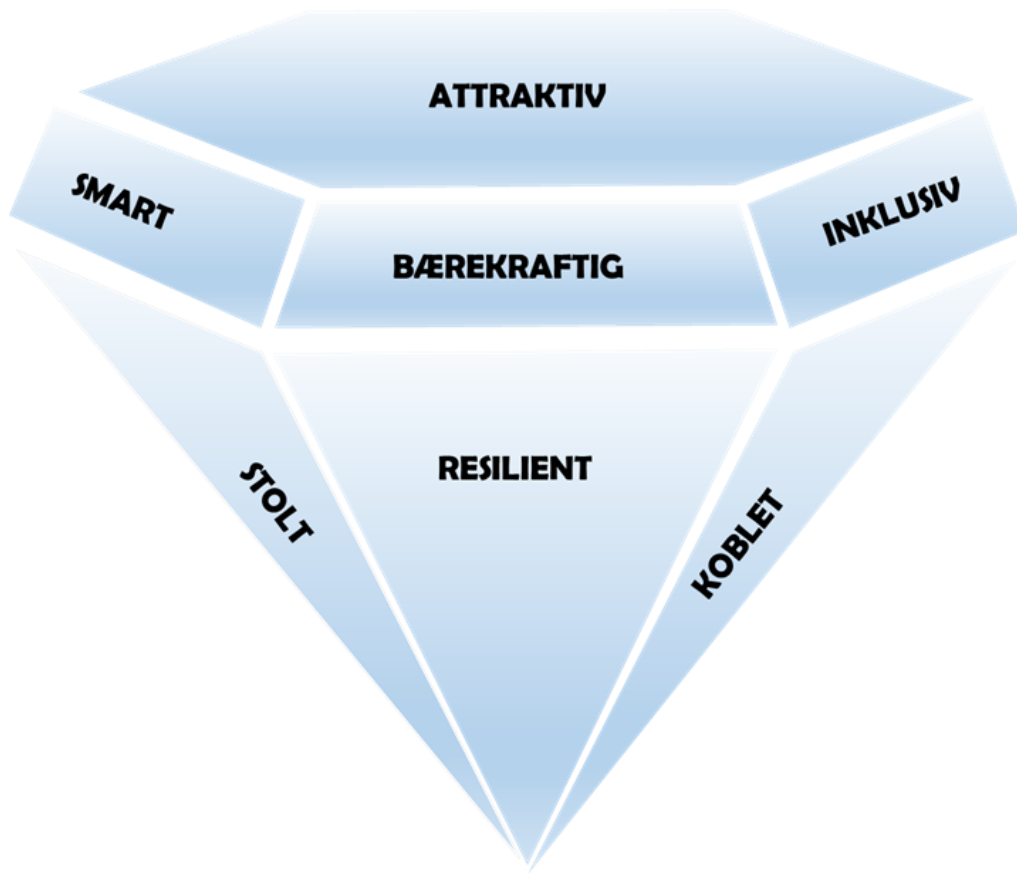
Resilient: Resiliens betyr evne til å handle i akutte kriser og «sakte forbrenninger» og forberede seg på fremtidige forstyrrelser. Resiliens betyr økt diversifisering.

Koblet: Et tilkoblet Troms og Finnmark er avgjørende i dagens verden. Tilkoblet betyr i denne sammenheng velfungerende tilknytning til omgivelsene utenfor landsdelen. Dette gjelder tradisjonelle fysiske transportstrukturer slik som veier, jernbane, lufttrafikk, og sjøtrafikk. Det handler om digital tilknytning for eksempel bredbånd som dekker hele regionen. Det er den viktige menneskelige tilknytningen, dvs at det er bred kontaktflate mellom innbyggerne i regionen og ut av regionen og at det er koblinger til lokale, regionale, nasjonale, internasjonale nettverk og beslutningsstrukturer. Videre at det er økonomisk tilknytning som for eksempel inn mot venturekapital kilder med lokalt forankret ekspertise.

5.2. Diamantmodellen for resiliens i Troms og Finnmark

Forskergruppen NORCE har konstruert en modell for å analysere nåværende styrke i Troms- og Finnmarksregionene, og for å gi grunnlag for planlegging av fremtidige aktiviteter for å styrke den regionale motstandskraften ytterligere. Diamantmodellen illustrerer dette og bygger på hjørnesteinene i Troms og Finnmark resiliens som ble introdusert ovenfor i delkapittel 5.1.

Diamantmodell – veien videre er illustrert i figur 6. Regionens attraktivitet bygger opp den øvre delen av diamantmodellen. Mellomsektoren av diamantmodellen består av elementene smart, bærekraftig og inkluderende utvikling. Den nedre delen av diamanten har det spesifikke elementet av motstandskraft: evne til å reagere i kriser, til å kjempe mot «slow burn», og forutse og forberede seg på fremtiden. Resiliens-elementene er supplert med sterk regional identitet og evne til å være sammenkoblet.

Figur 6: Diamantmodellen for resiliens i Troms og Finnmark

6. Anbefalinger

Basert på resiliensanalysen i 2021, gis følgende anbefalinger:

1. Kommunisere behov og nødvendig for å arbeide med resiliens – start i dag

Vær spesielt oppmerksom på det inkluderende Troms og Finnmark – alt fra urfolksspørsmål til å tiltrekke seg nye næringer

2. Bygge opp en helhetlig visjon 2030 for regionen

Bygg opp en visjon for regionen, basert på å styrke hjørnesteinene i Diamantmodellen presentert i denne Policy Brief: *Attraktiv, Inklusiv, Bærekraftig, Smart, Stolt, Robust, Koblet*

3. Forberede for nye akutte sjokk – Handlingsplan/Veiledere

Utarbeide kriseplan/håndbok/veiledere for å reagere på akutte kriser

4. Være obs på «slow burn» situasjoner – bekjempe dem

Være spesielt oppmerksom på demografi: Hvordan tiltrekke og beholde unge talenter og kompetent arbeidsstyrke i regionen? Noen nødvendige handlinger krever betydelige investeringer i infrastruktur – men mye kan også gjøres, for eksempel ved å jobbe med spørsmål, tankegang og positiv kommunikasjon.

5. Systematisk arbeid med byggesteinene i resiliens – Diamant modellen oppsummert

Tabell 5 illustrerer et veikart for utvikling av gjennom aktiviteter i Troms og Finnmark på kort, mellomlang og lang sikt.

Kort sikt:	Melomlang sikt:	Lang sikt:
<ul style="list-style-type: none"> ✓ Slutføring av koronatiltak i Troms og Finnmark 2021–2023. ✓ Analyse ved hjelp av Diamantmodellen, utvikle aktivitetsplan og veikart 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Analyser av covid-19 tiltak ✓ Forberedelser for «neste covid/annen krise»: Plan for tiltak «om det skjer» ✓ Implementering av Diamantmodellen ✓ Regionalt smart spesialiseringsarbeid 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Systematisk, kontinuerlig oppbygging av resiliens ifølge Diamantmodellen
KOMMUNIKASJON OG ENGASJMENT		

Tabell 5: Veikart for aktiviteter i Troms og Finnmark

Referanser

Giacometti, A. og Teräs J. (2019): Regional economic and social resilience: An Exploratory In-Depth Study in the Nordic Countries ([Nordregio Report 2019:2](#))

Karlstad S. (2021): Nærings- og arbeidsliv i endring – første år med covid-19-pandemi: Troms og Finnmark, NORCE-rapport. <https://hdl.handle.net/11250/2831118>

Nordregio (2019): [Policy Brief #6](#), Building Economic and Social Resilience in the Nordic Regions

OECD (2014): [Guidelines for resilience systems analysis](#), OECD Publishing.

Teräs, J., Nygård, V., Myhr, S., Karlstad S. (2020): Kunnskapsgrunnlag /områdeanalyse Nordland, Troms og Finnmark, Sapmi, <https://hdl.handle.net/11250/2732594>

Policy Brief: Bygge økonomisk og sosial resiliens i Troms og Finnmark: Hva står Troms og Finnmark i fare for? Hva gjør dem resilient? NORCE 2022